

INHOUD

VOORBEREIDING	7
Nulmeting	7
Sterkte-zwakteanalyse	8
TRAINEN	9
Klassikaal	9
Expert-lezen	9
Sorteertekst	18
Diep/actief lezen: modellen	23
Argumentatie	24
Antwoorden analyseren	30
Beeld, tekst en stijlmiddelen	30
Toon & beeldspraak: ironie herkennen	30
Individueel	31
Structureren & samenvatten	31
Structuur: sorteerteksten	31
Structuur: alineaverbanden	31
Structuur & samenvatten: inhoudelijke aantekeningen	32
Samenvatten: tekst samenvatten	32
Samenvatten: woordweb maken	32
Argumenteren	33
Argumentatie: kwaliteit herkennen	33
Argumentatie: argumenten zoeken	33
Argumentatie: Kwizls maken	33
Argumentatie: drogredenen verzinnen	34
Beeld & tekst	34
Beeld & tekst: cartoons uitleggen	34
Toon & beeldspraak	35
Toon & beeldspraak: oefenset	35
Vragen analyseren	35
Vragen: duolezen	35
Vragen: vragen labelen	36
Vragen: meerkeuzeantwoorden verzinnen	37
Vragen: overkoepelende vragen	37

PUNTJES OP DE I	38
THEORIE	39
De tekst als geheel	39
Hoofdgedachte	39
Tekstsoort en -doel	39
Tekststructuur	41
Tekstverbanden	42
Argumentatie	43
Standpunten	43
Soorten argumenten	43
Tegenargument (weerlegging)	43
Argumentatieschema's	44
Drogredenen	45
Het beoordelen van argumentatie	47
Argumentatiestructuren	48
Functioneel bevragen van de argumentatie	50
Betrouwbaarheid en bruikbaarheid	50
Feit en mening	50
Betrouwbaarheid	51
Bruikbaarheid	51
Taalgebruik en stijl	52
Spreekwoorden, uitdrukkingen	52
Beeldspraak	52
Ironie	53
Toon, verkleinwoorden	53
Toon, synoniemen	53
Framing	53

INHOUD

Vraaganalyse	56
Meerkeuzevragen en gesloten vragen	56
Open vragen	57
Scenario's	58
Vergelijken van teksten	58
Formuleertips	59
Het woordenboek	60
Examenpsychologie	61
Examenidroom	63
BIJLAGEN	67
Tekst A	68
Tekst B	69
Tekst C	71
Tekst D	73
Tekst E	74
Tekst F	77
Tekst G	79
Tekst H	81
Tekst I	82
Tekst J	83
Tekst K	85
Tekst L	89
Tekst M	93
Tekst N	97
Tekst O	98
Tekst P	100
Tekst Q	103
Tekst R	106
Tekst S	109
Vragen tekst R & tekst S	110
EXAMEN 2025 – TIJDVAK 1	112
EXAMEN 2025 – TIJDVAK 2	131

VOORBEREIDING

Het is belangrijk dat je inzicht krijgt in je niveau. Wat lukt al goed en waar is extra training voor nodig?

NULMETING

Jouw leraar bepaalt hoe lang de voorbereiding duurt. In deze examenbundel staat alles, maar het kan goed zijn dat je niet alles maakt in de les. Het overgebleven materiaal kun je natuurlijk goed gebruiken om zelfstandig mee te oefenen.

In deze fase lees je verschillende teksten en beantwoord je de bijbehorende vragen. De vragen beantwoord je in Kwizl, omdat alle vragen daar voorzien zijn van metadata (data over de vraagsoort). Op basis van die metadata kun je na de voorbereiding goed zien wat je sterke en zwakke punten zijn. Hartstikke handig!

In de nulmeting maak je vragen bij maximaal vijf teksten. Wij hebben die al voor je uitgekozen, omdat deze teksten verschillende soorten vragen bevatten. Het schema van de teksten zie je hieronder.

	Naam Kwizl	Aantal vragen	Afnametijd
1.	Data zijn duur (2022-1)	9	35 – 45 minuten
2.	Malediven (2023-1)	8	30 – 40 minuten
3.	Reizen (2023-1)	9	35 – 45 minuten
	Optioneel: Malediven & reizen, incl. overkoepelende vragen	20	90 – 100 minuten
4.	Het mag wel wat strenger (2024-2)	9	35 – 45 minuten
5.	Roddelen (2024-2)	10	45 – 55 minuten

Je leraar vertelt je per tekst hoe je die moet nakijken. Daar is namelijk ook training voor nodig: het antwoordmodel van het examen Nederlands kan vrij 'vaag' zijn, waardoor je niet kritisch genoeg (of juist veel te kritisch) nakijkt.

In bijlage A tot en met E vind je de teksten die horen bij de Kwizls hierboven. Zo kun je op papier lezen (en dat is beter, blijkt uit onderzoek!).

TRAINEN

Het is tijd om de vaardigheden te trainen. Deze fase bestaat uit twee onderdelen: klassikale training en individuele training. In het klassikale gedeelte draait het voornamelijk om het oefenen met 'diep lezen' en het analyseren van teksten en antwoorden. Bij de individuele training kun je zelf (of in groepjes) aan de slag om de deelvaardigheden te oefenen waar je nog wat moeite mee hebt. Deze twee trainingsvormen wissel je af.

Je leraar zal je per les vertellen of jullie klassikaal gaan trainen of dat je individueel aan de slag mag gaan. Het kan goed zijn dat niet alle klassikale trainingsvormen gebruikt worden; dat is niet erg. Als je wilt, kun je de klassikale lessen ook gebruiken als examentraining. Doe dat dus wel pas als je alle lessen van je leraar gehad hebt. Zo doe je niets dubbel.

KLASSIKAAL

EXPERT-LEZEN

Je leraar verdeelt jullie in groepjes. Daarna wijst hij een aantal alinea's aan je toe.

1. Lees de tekst 'Hier word je het gelukkigst' individueel. De tekst staat op de volgende bladzijde.
2. Lees daarna de aan jou toegewezen alinea's zorgvuldig en noteer de essentie van dit stukje tekst.
3. Vertel daarna aan elkaar waar 'jouw tekst' over gaat (in chronologische volgorde).
4. Maak een korte samenvatting van de tekst op basis van stap 3. Deze tekst gebruik je later in de training ook nog bij een opdracht, dus hoe beter je dit doet, hoe meer je er later aan zult hebben.

Als jullie dat gedaan hebben, maken jullie vraag 1 tot en met 19. Die vragen vind je na de tekst. Je hoort van je leraar of jullie de vragen op papier maken of dat jullie de antwoorden in Kwizl moeten opschrijven.

Let op: als jullie in Kwizl werken, is het fijn als jullie het antwoord allemaal invullen. Dan kun je die informatie later weer gebruiken om te kijken waar je sterke en zwakke punten liggen.

Hier word je het gelukkigst

(1) In Alice in Wonderland ¹neemt de Rode Koningin de heldin Alice op een bepaald moment bij de hand. Ze beginnen te rennen, terwijl de koningin roept: “Sneller! Sneller!” Als Alice helemaal buiten adem is, komen ze tot stilstand en blazen ze even uit. Maar tot Alice’ verbazing bevinden ze zich nog steeds op dezelfde plek. Natuurlijk, zegt de Rode Koningin, wat had je verwacht? Dus legt Alice uit dat, waar zij vandaan komt, je elders belandt als je hard blijft lopen in dezelfde richting. “Dat is nogal een traag land!”, zei de Koningin. “Want hier moet je zo hard lopen als je kunt, gewoon om op dezelfde plaats te blijven.”

(2) De laatste twee eeuwen heeft de mensheid een enorme vooruitgangsspurts meegemaakt. Nog nooit leefden we zo veilig, welvarend en gezond als vandaag. Maar zijn we ook ergens aanbeland, of bleven we maar ter plaatse trappelen? Levert al die luxe en welvaart ons iets op? Het is de vraag die op de lippen van elke cultuurpessimist bestorven ligt.

(3) De econoom Richard Easterlin publiceerde in 1974 een berucht artikel dat de kniesoren gelijk leek te geven. Hij vroeg aan mensen in verschillende landen en uit verschillende lagen van de bevolking hoe gelukkig ze zich precies voelden. Wat bleek? Mensen uit rijke landen zijn niet gelukkiger dan mensen in arme landen. Binnen een bepaald land zijn rijkelui weliswaar gelukkiger dan armen, maar tussen landen verdwijnt dat verband tussen welvaart en geluk. Die bevinding heet sindsdien de Easterlin-paradox.

(4) De cultuurpessimisten hebben een verklaring voor die stilstand, die je de relativiteitstheorie van geluk kunt noemen. Geluk is het verschil tussen je verwachtingen en je werkelijke toestand. En hoe meer je hebt, hoe meer je begint te verwachten. Dus uiteindelijk blijft je gelukspeil min of meer constant. Dat staat bekend als de ‘hedonistische tredmolen’ (hēdonē: genot, geluk). Meer geld en spullen krikken ons gelukspeil op, maar het effect is slechts tijdelijk. Bovendien worden onze verwachtingen ook bepaald door wat we rondom ons zien.

(5) Hoe gelukkig je je voelt, hangt af van je status binnen je groep. Als dat klopt, dan moet het geluk in een samenleving altijd ongeveer constant blijven. Als iedereen er tegelijk op vooruitgaat, dan blijven we allemaal even gelukkig.

(6) De vloed tilt alle schepen omhoog, zoals J.F. Kennedy² ooit zei. Maar aan boord is daar weinig van te merken. Mensen kunnen van positie wisselen in de sociale rangorde, maar dan gaat het geluk van de een ten koste van het ongeluk van de ander. Economen noemen zo’n situatie een nulsomspel. En zo wordt de vaart der volkeren helemaal tenietgedaan.

(7) Er is wel één probleem. De Easterlin-paradox bestaat niet. Aan Easterlins studie mankeerde nogal wat. Niet alleen waren zijn data beperkt tot Japan en de VS, maar de vraag die hij aan mensen voorlegde, was niet altijd dezelfde, waardoor hij appels met peren vergeleek. Maar wetenschap gaat vooruit. Inmiddels is er een bloeiende discipline, geluksstudies, die al verfijndere meetmethodes voor geluksbevragingen heeft ontwikkeld. Daardoor beschikken we nu over meer betrouwbare en uitgebreide data, verzameld over een grotere tijdsspanne.

(8) En die data laten weinig ruimte voor twijfel: Easterlin zat ernaast. Er is wél een verband tussen materiële welvaart en geluk, zowel binnen als tussen landen. Dat effect zie je ook door de tijd heen. De World Values Survey³, die de evolutie van geluksmetingen in honderd landen in kaart brengt, toont aan dat mensen in de meeste onderzochte landen gelukkiger zijn geworden. En jawel, die stijging houdt verband met economische groei. Hoe je het ook wendt of keert, geld maakt wél gelukkig.

1 Alice in Wonderland is een jeugdboek uit 1865 van Lewis Carroll (1832-1898). Het verhaal wordt gezien als een modern sprookje.

2 J.F. Kennedy (1917-1963) was tussen 1961 en 1963 president van de Verenigde Staten van Amerika

3 De World Values Survey is een wereldwijde vragenlijst over waarden.

VRAAG 2 (3 punten)

Het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 3 tot en met 6 beschrijft de Easterlin-paradox en mogelijke verklaringen voor die paradox. Hieronder staan vijf uitspraken die wel of niet in overeenstemming zijn met de inhoud van dit tekstgedeelte.

Zijn de uitspraken wel of niet in overeenstemming met bovengenoemd tekstgedeelte? Neem de nummers van de uitspraken over op je antwoordblad en zet achter elk nummer wel of niet.

- 1 Geluksgevoel is gerelateerd aan verwachtingen en sociale status.
- 2 Mensen hebben de neiging altijd maar gelukkiger te willen worden.
- 3 Het ongeluk van de een maakt de ander veel gelukkiger.
- 4 Over het algemeen waren mensen vroeger minder gelukkig dan nu.
- 5 Economische vooruitgang is een illusie.

VRAAG 3 (2 punten)

“Aan Easterlins studie mankeerde nogal wat. Niet alleen waren zijn data beperkt tot Japan en de VS, maar de vraag die hij aan mensen voorlegde, was niet altijd dezelfde, waardoor hij appels met peren vergeleek.” (alinea 7)

Bovenstaand citaat bevat een argumentatie. Analyseer deze argumentatie door onderstaande tabel over te nemen op je antwoordblad en die in te vullen.

Standpunt	
Argument 1	
Argument 2	
Subargument 2.1	

VRAAG 4 (1 punt)

“De hedonistische tredmolen bestaat, zeker als het om materiële weelde gaat, maar hij doet slechts een deel van de vooruitgang teniet.” (alinea 9)

Leg uit waarom de hedonistische tredmolen uit het bovenstaande citaat slechts een deel van de vooruitgang tenietdoet.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Tijd om digitaal te ontpullen: maak je smartphone eens leeg

(A) Voor het eerst in de geschiedenis verdwijnt de mogelijkheid om alleen te zijn, schrijft de Amerikaanse informaticus Cal Newport in zijn boek Digitaal minimalisme. De smartphone zorgt ervoor dat we elk moment dat verveling dreigt, direct naar die onuitputtelijke bron van afleiding en vermaak grijpen. Er is geen enkel moment meer dat we ons niet met andere mensen omringen, fysiek of virtueel.

(B) Één eenzaamheid. Als je dan een keer alleen bent, schreeuwt Instagram naar je: "Kijk! Al je vrienden zijn wel allemaal leuke dingen aan het doen met elkaar!" Dat kan een gevoel van isolatie opwekken.

(C) Als reactie op de overdaad en overconsumptie van de laatste decennia snakken mensen blijkbaar naar het afslanken van bezittingen, keuzeopties en afleidingen. Het minimaliseren van overbodige digitale prikkels kan mensen een groot gevoel van bevrijding geven – en weer wat meer broodnodige alone time scheppen. Voor iedereen die het gevoel heeft dat de smartphone de baas is over hem in plaats van andersom, biedt Digitaal minimalisme nuttige tips en inzichten.

(D) Je kunt eenzaam zijn en toch nooit alleen. En terwijl eenzaamheid schadelijk en soms zelfs dodelijk kan zijn, is alleen-zijn juist nogal belangrijk voor het gezond functioneren van mensen. Alleen-zijn is wat er in je brein gebeurt, niet in je omgeving.

(E) Het is nogal een boude bewering in een tijd waarin eenzaamheid steeds hoger op de politieke agenda komt – en uit de statistieken juist precies die gevoelens van alleen-zijn een hoogtepunt bereiken. Kranten staan vol met verhalen over vereenzaamde ouderen, het Sociaal en Cultureel Planbureau¹) constateerde onlangs dat meer ouderen eenzaam zijn. Ja, als je net als Newport onderscheid maakt tussen 'alleen-zijn' en 'eenzaamheid', zie je Newports gelijk plots overal. 'Alleen-zijn' gedefinieerd als 'het vrij zijn van andermans aanwezigheid of ideeën', is nogal wat anders dan eenzaamheid in de zin van 'sociale isolatie'.

(F) Achter de smartphone en socialemedia-apps zit bovendien een miljardenindustrie die drijft op het mensen zo verslaafd mogelijk maken aan hun schermen, zodat ze maximaal data kan oogsten. Die industrie is er puur op gericht om "menselijke zwaktes uit te buiten", aldus Sean Parker, nota bene medeoprichter van Facebook.

(G) Dit soort onderzoeken stuit op veel kritiek van andere wetenschappers. Het is namelijk de vraag of je bij studies die de psychische gesteldheid van grote groepen jongeren meten, alleen de invloed van de smartphone meet, of ook andere grote trends die invloed hebben. Bijvoorbeeld de laatste economische recessie. Experts op het gebied van het puberbrein waarschuwen consequent voor al te grote conclusies over wat smartphones met de hersenen doen, vooral omdat de hersenen nogal flexibel zijn.

(H) 'Een beter milieu begint bij jezelf' bleek niet het sluitende antwoord op milieuvervuiling en klimaatverandering. 'Ruim je digitale kast op' is dat net zomin voor de collectieve digitale vervuiling van de menselijke geest.

(I) Digitaal minimalisme, dat in februari verscheen, haalt allerlei studies aan waaruit blijkt dat tijd met je eigen gedachten doorbrengen cruciaal is voor zelfreflectie, contemplatie, de vorming van je normen en waarden. En voor creativiteit. Niet voor niets sluiten veel schrijvers zich wekenlang op in prikkelarme en wifiloze schrijvershuisjes. "Als je echt wilt begrijpen wat er in je leven gebeurt, heb je zelfreflectie in stilte nodig", schrijft Newport. Er is tijd nodig om alle input die je op een dag binnenkrijgt, te verwerken. En dat doen we nu te weinig: "Je kunt moeilijk overdrijven hoe radicaal de recente omslag is geweest." Alleen-zijn is een standaardstand van het brein, en het is ook nodig voor een gezonde geest, zegt hij.

ONDERZOEK NAAR DE WAARDERING VAN 'DE ENGELENMAKER'

Scenario

Stel, bij het vak Nederlands moet je ter voorbereiding op je mondelinge literatuurexamen een uitgebreid onderzoek doen naar de waardering van de roman *De engelenmaker* (2005) van de Vlaamse auteur Stefan Brijs. Hieronder vind je enkele bronnen die voor dit onderzoek bruikbaar kunnen zijn. Als een eerste stap in dit onderzoek verdiep je je in de argumentatie van elke bron. Je beoordeelt vervolgens de bruikbaarheid ervan en brengt de overeenkomsten en verschillen in argumentatie tussen de bronnen in kaart.

BRONNEN

BRON 1

Een horrorverhaal uit naam der wetenschap

door Marcia, 16 januari 2018

(1) In *De engelenmaker* keert dokter Victor Hoppe na twintig jaar afwezigheid terug naar zijn geboortedorp Wolfheim, een dorpje op de grens tussen Nederland, België en Duitsland. De dokter is niet alleen, maar arriveert met drie pasgeboren kinderen. De dorpsgenoten kijken de dokter met de nek aan. Waar is de moeder van de kinderen en wat is er aan de hand met deze bijzondere drieling? De geruchten gaan dat de drieling Gabriël, Michaël en Rafaël ernstig ziek is, maar er blijkt meer aan de hand te zijn; niet alleen met de kinderen, maar ook met de dokter zelf. *De engelenmaker* van Stefan Brijs is een boek zoals je nog nooit gelezen hebt – en daarna ook nooit meer zult lezen, tenzij je weer van voren af aan begint. Het verhaal zit tot in de puntjes goed in elkaar, leest als een film en zet je aan het denken over de grens tussen wetenschap en religie, alsook de grens tussen realiteit en fictie. Geniaal van begin tot eind.

(2) Het verhaal wordt gekenmerkt door een sobere schrijfstijl, die tegelijkertijd heel beeldend is. Als je het boek leest, zie je als het ware een film in je hoofd. Een echte verfilming zit er helaas niet in, al was hier meerdere keren sprake van. Maar, zoals Stefan Brijs in alle bescheidenheid al aangaf op de boekenbeurs, het boek zit zo geniaal in elkaar dat gebleken is dat een verfilming onmogelijk is. Hoewel het verhaal veel wetenschappelijke termen bevat, is het echter nergens droog of saai. Brijs weet wetenschap op zo'n manier te presenteren dat het aanvoelt als een spannend horrorverhaal. Je wilt weten wat er met de kinderen aan de hand is en wat Victor Hoppe bezield heeft om dit alles te doen. (...)

Creepy horrorverhaal in de naam der wetenschap ★★★★★

naar: Marcia van der Zwan | uit: hebban.nl

Marcia van der Zwan is als marketeer werkzaam bij een Vlaamse uitgever en beheert onder meer een boekenblog. Hebban.nl is een populaire boekensite en lezerscommunity voor Nederland en Vlaanderen, waarop lezers eigen recensies kunnen plaatsen.

THEORIE

DE TEKST ALS GEHEEL

HOOFDGEDACHTE

De hoofdgedachte van een tekst vertelt in één zin waar de tekst over gaat en wat daarover gezegd wordt. De hoofdgedachte is wat de schrijver jou over dit onderwerp wil vertellen, wat zijn invalshoek is voor deze tekst.

Aanpak:

- Vraag jezelf na het lezen van de tekst af wat de schrijver met de tekst wil zeggen. Bedenk wat je wilt zeggen als je 's avonds aan de keukentafel wilt vertellen wat je vandaag gelezen hebt.
- Let met name op de titel, inleiding en het slot van de tekst.
- Vergelijk je eigen geformuleerde antwoord met de antwoordopties: het antwoord dat er het dichtst bij in de buurt komt, is het goede.
 - o Let hierbij op dat de hele antwoordoptie correct moet zijn; als maar één deel van het antwoord correct is of als het antwoord maar iets zegt over een deel van de tekst, is dat niet het juiste.

TEKSTSOORT EN -DOEL

De schrijver van een tekst heeft er een bedoeling mee. We onderscheiden de volgende hoofdcategorieën. Die zijn niet altijd heel duidelijk gescheiden. Deze indeling maakt het handig om er even bij stil te staan hoe betrouwbaar informatie is. Iemand die jou wil overtuigen van zijn mening, kan wel eens 'gekleurde' feiten presenteren. Bij het beoordelen van de juistheid van informatie, kan het heel nuttig zijn om te weten wie de schrijver van de tekst is. Dat helpt jou om te bepalen of je zijn informatie voor waar aanneemt.

De schrijver wil de lezer vooral:

1. **Informereren:** Hij beoordeelt gegevens niet, maar verstrekt ze alleen.
 - a. **Tekstsoorten:** nieuwsbericht, logboek, notulen, encyclopedietekst

Uiteenzetten/verklaren is ook een informerend schrijfdoel; de schrijver vertelt de lezer hoe het zit, hoe iets werkt.

 - b. **Tekstsoorten:** handleiding, instructie, uiteenzetting (scroll naar beneden en lees verder), verklaring, voorlichtingsmateriaal, bijsluiters, recept, schoolboekentheorie.
2. **Opiniëren:** De schrijver wil de lezer aan het denken zetten, hem een eigen mening laten vormen, ook door te laten merken hoe hij er zelf over denkt.
 - a. **Tekstsoorten:** beschouwing (scroll naar beneden en lees verder), achtergrondartikel, ingezonden brief, commentaar, opiniërend artikel

ARGUMENTATIESTRUCTUREN

Er zijn vier hoofdvormen die aangeven hoe een argument een standpunt kan ondersteunen. Het gaat nu over de structuur van de argumentatie, hoe deze is opgebouwd.

- Lees je van standpunt naar argument, dan kun je daar signaalwoorden als WANT en OMDAT tussen zetten (of ze staan er al).
- Lees je van argument naar standpunt, dan kun je daar DUS en DAAROM tussen zetten (of ze staan er al).

In de afbeeldingen zie je in het zwarte blok steeds het standpunt en in de rode blokken de argumenten.

Enkelvoudige argumentatie

De meest simpele vorm is: Dit vind ik (standpunt) want (1 argument). Deze vorm zie je dan ook vaak in een zin.

Nevenschikkende argumentatie

Je gebruikt meer dan één argument.

a. Onafhankelijk

De losse argumenten hebben niks met elkaar te maken, het is eigenlijk een opsomming. Dit schema kun je goed gebruiken om een bouwschema van een tekst te maken. Je geeft ieder argument een eigen alinea en je kunt dan in die alinea onderschikkende argumentatie toepassen (zie hieronder).

b. Afhankelijk

Twee of meer argumenten hebben elkaar nodig om het standpunt te onderbouwen. Zou je deze argumenten los gebruiken, dan zouden ze voor dit standpunt helemaal geen argument zijn. De afhankelijke argumentatie werk je vaak uit in een alinea.

- *Ik heb dit jaar hockeytraining van het washandje.*

De trainer lijkt met dit beeld nogal aan de slappe kant te zijn.

IRONIE

Het omgekeerde zeggen van wat je bedoelt:

- “Onze wiskundefuf ziet er vandaag weer modieus uit.”
- “Wat leuk dat je zo onverwachts komt binnenvallen.”
- “Wat heb ik toch een hekel aan je.”

Ironie is een intelligentietest. Als de laatste zin tegen je gezegd wordt, denkt de spreker dat jij snapt dat zij jou heel lief vindt. Pik je dat niet op, dan is het ruzie.

Als schrijvers ironie gebruiken, proberen ze dat zó duidelijk te doen dat je aan het einde van de tekst er echt niet meer over kunt twijfelen wat de echte bedoeling is. (In appjes gebruik je dan vaak emoji om duidelijk te maken dat hier sprake is van humor)

TOON, VERKLEINWOORDEN

De manier waarop je iets zegt, je woordkeus, kan informatie geven over hoe jij tegen iets aankijkt. Als je vader naar zijn cursus filatelie gaat en jij zegt: “Ga je weer naar je clubje”, dan weten wij wel hoe jij tegen je vaders hobby aankijkt. Verkleinwoorden zijn sowieso vaak neerbuigend bedoeld. Alsof je tegen een peuter praat, maar ook met een peuter hoef je niet in verkleinwoordentaal te spreken.

TOON, SYNONIEMEN

Ook de creatieve keuze van synoniemen geeft informatie over hoe jij de tekst moet opvatten, wat de houding van de schrijver is tegenover zijn onderwerp. Met bolide, vervoermiddel, roestbak, vliegend tapijt, botsauto en gemotoriseerde fiets kun je allemaal auto bedoelen. Je begrijpt dat de keuze gevolgen heeft voor het beeld dat je bij je lezer oproept.

FRAMING

Bij framing bedenk je een woord dat meteen een verhaal vertelt over je onderwerp. Met name politici en actiegroepen gebruiken dit taalmiddel heel bewust om de gedachten van mensen over een onderwerp te beïnvloeden.

1. Konijnenvoer → vegetarisch eten
2. Plofkip → kip uit de bio-industrie
3. Kopvod → hijab, hoofddoek

Je ziet dat het woord je een richting opduwt:

1. Eet niet vegetarisch
2. Eet geen kip, of anders alleen een biologische
3. Accepteer de hijab niet

Met hele kleine veranderingen in je taal kun je mensen heel sterk sturen – zonder dat mensen dat zelf zo door hebben (Universiteit Utrecht, SchrijfLab).

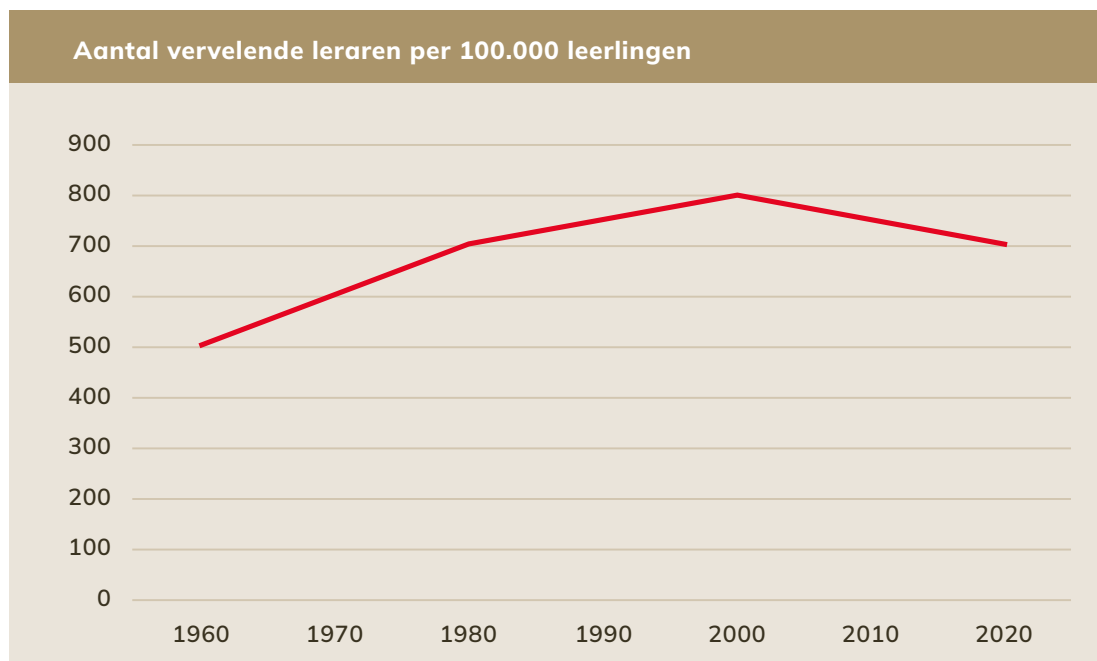
Hieronder een situatieschets uit de praktijk:

Een tijdje geleden wilde de regering een nieuwe wet maken waarmee ze konden regelen dat de overheid inlichtingen over Nederlanders mag verzamelen. Die wet heette officieel de “wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten” (afkorting WIV), maar kreeg van de tegenstanders van die wet een andere naam. Ze noemden hem “sleepwet”. Ze gaven daarmee het idee dat de wet een net was waarin de overheid Nederlanders gevangen hield, en allerlei informatie over hen naar zich toe sleepte. Dat is framing. De wet was gemaakt met het idee dat de overheid met veel inlichtingen Nederlanders kan beschermen tegen gevaar, terreur bijvoorbeeld. Met die andere naam stuurden die tegenstanders de discussie over die wet een andere kant op. Iedereen vroeg zich daarna steeds af hoeveel inlichtingen die overheid wel niet over ons binnensleepte en waarom eigenlijk (Universiteit Utrecht).

Het kan zijn dat een tekst objectief lijkt, maar dat er tóch sprake is van framing. Let daarbij goed op woordkeuze; is dat echt de officiële naam voor een verschijnsel? Het kan ook helpen om op verschillende (nieuws)sites over hetzelfde onderwerp te lezen. Zo kun je kijken of er verschillend over hetzelfde onderwerp geschreven wordt.

Framing vind je niet alleen in geschreven tekst; ook foto's en grafieken kunnen je een bepaalde richting in duwen. Je kunt bij een demonstratie op de Dam kiezen voor een foto waarin de menigte vreedzaam protesteert, óf je kunt kiezen voor een foto waarin een klein groepje relschoppers wordt opgepakt door de politie. Beide foto's kunnen op hetzelfde moment en op dezelfde plek gemaakt worden, maar een heel ander beeld geven van de werkelijkheid.

Een grafiek geeft in één oogopslag veel informatie; je kunt direct zien hoe de feiten liggen. Toch kunnen de makers van zo'n grafiek de grafiek manipuleren om hem beter te laten passen bij hun verhaal. Dat moet je kunnen herkennen. Vergelijk de volgende drie grafieken maar met elkaar.

EXAMENIDROOM

Lees onderstaande lijst eens door en kijk of er woorden staan die jou niet helemaal duidelijk zijn. Maak daarvan een eigen handgeschreven lijst en leer die betekenissen uit je hoofd. Iedere toetsmaker vindt dat jij deze woorden moet snappen. In KWIZL is een trainingsprogramma om ze te leren. 100% scoren zorgt ervoor dat je tijdens je examen een stuk sneller werkt.

a

aanbeveling

Een **aanbeveling** is een tip; de schrijver vindt dat dit nu zou moeten gebeuren of gedaan zou moeten worden, een logische volgende stap zou zijn.

aanleiding

Een **aanleiding** is een concrete gebeurtenis (je hebt iets gelezen, iemand ontmoet, er is iets gebeurd) die leidt tot ... Een aanleiding kan vaak een eerste alinea zijn, de schrijver vertelt welke gebeurtenis hem aanzette tot het schrijven van de tekst.

aanname

Een **aanname** is iets waarvan je aanneemt (maar niet weet) dat het zo zal gaan.

actualiteit

Een **actualiteit** is nu (of op het moment van schrijven) in het nieuws.

afweging

Een **afweging** maak je door de voor- en nadelen van een of meer zaken naast elkaar te zetten (figuurlijk op een weegschaal te leggen)

alternatief

Een **alternatief** is een andere mogelijkheid. *Zonne-energie is een alternatief voor fossiele brandstoffen.*

anekdote

Een **anekdote** is een verhaaltje dat je meegemaakt (of gehoord of gelezen) hebt. Wordt vaak gebruikt als inleiding om een abstract onderwerp persoonlijk te maken.

autoriteitsargument

Een **autoriteitsargument** gebruikt een deskundige bron (een onderzoek of persoon) als argument. Die bron hoeft (in dit geval) geen gelijk te hebben.

C

cliché

Een **cliché** is een te vaak gebruikte opmerking, bevat vaak een vooroordeel. *Meisjes zijn niet goed in wiskunde. Feijenoord speelt werkvoetbal.*

conclusie

Een **conclusie** is een afsluiting van een argumentatie. Je hebt alles op een rijtje gezet en komt tot dit eindstandpunt.

constatering

Een **constatering** is iets wat jij waarneemt / vaststelt / ziet gebeuren. *Ik constateer dat het Nederlands Elftal al jaren niet meer op niveau presteert.* Iedereen kan dit zien, maar jij stelt het nu even vast, dan weten we dat.

TEKST D

Het mag wel wat strenger

(1) Taalkundigen vinden alles maar goed. Ze keuren zelden iets af, en dragen zo bij aan het verval der zeden in het algemeen en de ondergang van het Nederlands in het bijzonder. Deze klacht hoor je vaak – soms tussen de regels door – in taaldiscussies. Taalgebruikers die streng in de leer zijn, raadplegen taalkundigen (of taalkundig geschoolde taaladviseurs), en die zeggen vervolgens dat je tolerant moet zijn tegenover vrijwel elke nieuwichterij. Hij wilt? Was vroeger fout, maar de gemiddelde taalkundige zal meteen opmerken dat die vorm in de lijn der verwachtingen ligt omdat hij regelmatig is. Groter als? Ja, beste taalgebruiker, dat komt al eeuwenlang voor en er is in principe niks op tegen. Een aantal leerlingen? Dat is inderdaad enkelvoud als je een groep leerlingen bedoelt of met een bepaald lidwoord of een bepaling (het aantal leerlingen, een groot aantal leerlingen), maar leerlingen is meervoud en dus mag het ook meervoud zijn, hoor.

(2) Taalkundigen zullen inderdaad aan de tolerante kant zijn, en moderne taaladviseurs lijken op korte afstand te volgen: taalnormen zijn niet in steen gebeiteld, en je kunt niet voor eeuwig vasthouden aan een norm die geen basis heeft in het werkelijke taalgebruik.

(3) Toch is er wel iets te zeggen voor de opvatting dat taalkundigen best iets strenger mogen zijn. Maar dan vooral in didactisch opzicht. Waar het op neerkomt, is dit: van tolerantie leer je niets.

(4) Hoe zit dat? Stel dat je een aanhanger bent van een strenge, maar verouderde norm. Je vindt bijvoorbeeld dat het betrekkelijk voornaamwoord altijd welk(e) moet zijn (De regels welke in acht moeten worden genomen, staan op schrift). En stel dat je dat gaat opzoeken op Taaladvies.net¹, en je vraagt of die zin correct is. Dan staat daar: “Ja, maar dit gebruik is alleen geschikt voor formele schrijftaal. In algemene teksten en in spreektaal is het gebruik van welke als betrekkelijk voornaamwoord af te raden.” Je zult niet gauw de radicale uitspraak vinden dat zo’n taalvorm echt niet meer kan.

(5) Taalkundigen zijn dus niet alleen tolerant ten opzichte van nieuwe ontwikkelingen, ze zijn ook meestal te voorzichtig met taalgebruikers die verouderde normen propageren of hanteren. Waarom leer je daar niets van? Omdat je op deze manier als leerling nooit echt met tegenstrijdige bronnen geconfronteerd wordt.

(6) We zagen het in een onderzoek van Astrid Wijnands naar reflectieve ontwikkeling in het grammaticaonderwijs: leerlingen die met een strikte opvatting de bronnen in gestuurd worden, vinden daar nooit echt een uitdaging in. Strenge normen worden nooit tegengesproken, alleen versoepeld. De leerling kan zich dan permitteren om te denken: “Laat ik toch maar bij de strenge norm blijven, dan zit ik altijd goed.”

(7) Zo komen ze dus nooit verder. Halfslachtige versoepelingen en het maar blijven goedkeuren van ouderwets taalgebruik zorgen niet voor de cognitieve frictie die nodig is om leerlingen aan het denken te zetten over de taalregels. We hebben taalkundigen en taaladviseurs nodig die de strenge norm echt afkeuren in plaats van hem alleen uit te breiden. Welke als betrekkelijk voornaamwoord hoort niet tot het Standaardnederlands. Een aantal leerlingen als enkelvoud is bijna altijd ongrammaticaal. Het afkeuren van Hij wilt of groter als is onjuist. Alleen als je het zo scherp stelt, wordt de leerling uitgedaagd om naar argumenten te zoeken.

naar: Peter-Arno Coppen | uit: Levende Talen Magazine 2022 (109) nr. 6

Peter-Arno Coppen is hoogleraar Vakdidactiek aan de Letterenfaculteit van de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij houdt zich onder andere bezig

1 Taaladvies.net is een website waarop ervaren taaladviseurs en andere deskundigen veelgestelde vragen over taal en spelling beantwoorden. De website is een samenwerking van de Nederlandse Taalunie en enkele andere taalorganisaties.

EXAMEN 2025 – TIJDVAK 1

DEEL 1 – ONDERZOEK NAAR DE WAARDE VAN BOOSHEID

BRON 1

Woede als onmisbare morele motor

(1) Als kinderen wordt ons geleerd niet boos te zijn op dode vlinders, op onze kapotte knieën, op de hagel. We krijgen alternatieven aangeboden: verdriet, teleurstelling, pech. Als volwassenen wordt ons geleerd, door filosofen en andere ogenschijnlijk kalme personen, dat kwaad zijn irrationeel is. Als er al gronden zijn voor boosheid, zoals onrecht of wanbeleid, is boosheid contraproductief.

(2) Volgens de Amerikaanse filosoof Martha Nussbaum gaat boosheid hand in hand met wraak en is boosheid pas goed als deze iets anders wordt: hoop, vergeving, liefde, en andere zalige deugden voor bij het haardvuur.

(3) Ik las onlangs *The Case for Rage*¹ van Myisha Cherry waarin ze gehakt maakt van woedesceptici. Woede is een onmisbare morele motor: woede laat zien dat iets ons echt aan het hart gaat, ze trekt ons uit oneindig gepolder en zet ons ertoe aan om eindelijk eens wat te doen. Woede is soms ook gewoon goed als zodanig.

(4) Moeten we in z'n algemeenheid boosheid meer toejuichen? Natuurlijk niet. Er is ook narcistische boosheid die ontstaat wanneer je ego gekrenkt wordt en je als reactie defensief als een kat begint te blazen. Maar niet alle boosheid is narcistisch, noch per definitie ondemocratisch, gewelddadig, irrationeel of contraproductief. We moeten niet alle woede over één kam scheren. Zonder woede geen vrouwenrechten, geen einde aan discriminatie en racisme.

(5) Omdat 'boosheid is slecht' ons met de paplepel is ingegoten, hebben we geleerd om, wanneer we geconfronteerd worden met stemverheffingen en ongepolijst taalgebruik, gelijk terug te deinzen, ongeacht wat er gezegd wordt. Onze tweede reactie is doorgaans tone policing: enkel reageren op de scherpe manier waarop de ander communiceert. Dat is terecht wanneer je partner zich narcistisch boos maakt ('doe even rustig') maar onterecht wanneer iemand boos is over racisme, seksuele intimidatie, het (mondiale) klimaatbeleid of een miljard voor fieldlabs.²

(6) Laten we eens beter ons best doen om, wanneer we geconfronteerd worden met activistische boosheid, ons ongemak even in te slikken (je gaat echt niet dood) en onze behoefte om de ander tot rust te manen te negeren, vooral als we ons bevinden aan gunstiger uiteindes van allerlei sociale assen van (on)gelijkheid.

1 vertaling: Een pleidooi voor woede

2 In fieldlabs werd tijdens de covid-19-pandemie wetenschappelijk onderzocht hoe bezoekers zich bij grote evenementen gedroegen. Maatschappelijk was er discussie over de kosten van deze fieldlabs, die uit overheidsmiddelen werden betaald.

is volgens haar uiteindelijk een filosofische fictie. De duistere kant van woede is onlosmakelijk met de constructieve verbonden. Wrok is ook hoe we moraliteit doen. Wraak is ook hoe we elkaar moreel verantwoordelijk houden.

Jan Postma, de Groene Amsterdammer, 11 november 2021
Jan Postma is journalist, politicoloog en Amerika-deskundige.

VRAGEN DEEL 1

ONDERZOEK NAAR DE WAARDE VAN BOOSHEID

Stel, je bereidt je bij het vak Nederlands voor op het schoolexamen schrijfvaardigheid, waarin je op basis van bronnen een beschouwing zult schrijven over een emotie: boosheid. Deze beschouwing heeft als hoofdvraag: 'In hoeverre is boosheid een goede emotie?' Je docent Nederlands heeft aangegeven dat je je voor deze voorbereiding in eerste instantie moet baseren op bron 1. Je verdiept je daarom allereerst in bron 1: je neemt de gedachtegang ervan stapsgewijs door en controleert of je de inhoud ervan begrijpt.

Lees bron 1.

VRAAG 1 (1 punt)

Wat zegt Cherry over het nut van boosheid, gelet op alinea 3?

- A Boosheid brengt richting in onze discussie over maatschappelijke misstanden.
- B Boosheid drukt onze gevoelens over maatschappelijk onrecht uit.
- C Boosheid dwingt moreel en maatschappelijk bewustzijn bij ons af.
- D Boosheid stimuleert ons om lastige maatschappelijke vraagstukken aan te pakken.

VRAAG 2 (2 punten)

"Ik las onlangs The Case for Rage van Myisha Cherry waarin ze gehakt maakt van woedesceptici." (alinea 3) Vat de argumentatie van Cherry in alinea 3 samen, door in onderstaande zin de ontbrekende delen aan te vullen met telkens één woord.

Neem de nummers uit de zin over en zet daarachter het juiste woord.

Boosheid is ...(1)... , want ze laat zien wat ons persoonlijk ...(2)... en ze leidt mogelijk tot maatschappelijke ...(3)...

VRAAG 3 (2 punten)

Bron 1 gaat niet alleen in op het nut van boosheid, maar ook op negatieve kenmerken ervan. Noem drie algemene negatieve kenmerken van boosheid, gelet op alinea 1 en 2 van bron 1.

EXAMEN 2025 – TIJDVAK 2

DEEL 1 – TEKST 1

In jouw schoenen, in mijn hoofd Hoe verhouden literatuur en empathie zich tot elkaar?

(1) Het Londense kunstinitiatief Empathy Museum zette enkele jaren geleden een project op met als titel *A Mile in My Shoes*,¹ onder leiding van kunstenaar-curator Clare Patey. In een container, omgebouwd tot een schoenenwinkel of een soort van interactieve schoenendoos, konden bezoekers hun eigen schoenen inruilen voor die van een bekende of onbekende medemens. Dat kon schoeisel zijn van een kankerpatiënt, een chirurg, een dakloze, een imam, een vluchteling, of nog iemand anders. Daarna zetten ze een koptelefoon op en konden ze het verhaal van die persoon beluisteren en – dat was vooral de bedoeling – zich inleven. De mobiele schoenenwinkel ging de wereld rond en werd na Londen onder meer nog opgesteld in Riga, Melbourne, São Paulo, Porto, Montréal, Stockholm en Den Haag. Er werden steeds nieuwe verhalen opgenomen en aan de verzameling toegevoegd.

(2) De gedachte achter het project is niet nieuw: we leven in een gepolariseerde, conflictrijke en hyperindividualistische samenleving die nood heeft aan het weerwerk van humaniteit, solidariteit en empathie. *A Mile in My Shoes* illustreert het geloof dat zich inleven, waartoe de mens blijkbaar biologisch is uitgerust, gestimuleerd en getraind kan worden.

(3) Kunst – die sowieso inleving vraagt – kan daarbij helpen, en velen zien vooral literatuur als een geschikt experimenteerterrein daarvoor. De Amerikaanse filosoof Martha Nussbaum en psychologen als Steven Pinker en Martin Hoffman zijn bovendien van mening dat het menselijke vermogen om zich in de ander in te leven onze morele gevoeligheid en onze sociale vaardigheden tout court verhoogt.

(4) En wie erin slaagt om het perspectief van de ander in te nemen, is eveneens in staat om zijn eigen perspectief kritisch te bekijken en te herzien. Kortom, door boeken te lezen word je empathischer. Wie empathie kan opbrengen, wordt een beter mens.

(5) Dit veronderstelde effect van het lezen van boeken op het vermogen om empathie te tonen of, ruimer, om moreel te handelen, tref je aan in zowat elk recent rapport over leesbevordering: lezen als “onontbeerlijke oefening voor de geest”. Literatuur wordt gezien als een *safe space*² voor emotionele exercities, omdat er geen reële actie van de lezer wordt verwacht of hoeft te worden gevreesd.

(6) Naast de loftuitingen over de effecten van empathie klinken er ook herhaaldelijk waarschuwingen tegen de ‘empathiegolf’ en de oproepen tot een ‘empathierevolutie’. Als ieder zich in de ander zou inleven en met hem of haar zou meevoelen, zou dit niet noodzakelijkerwijs uitmonden in een betere maatschappij.

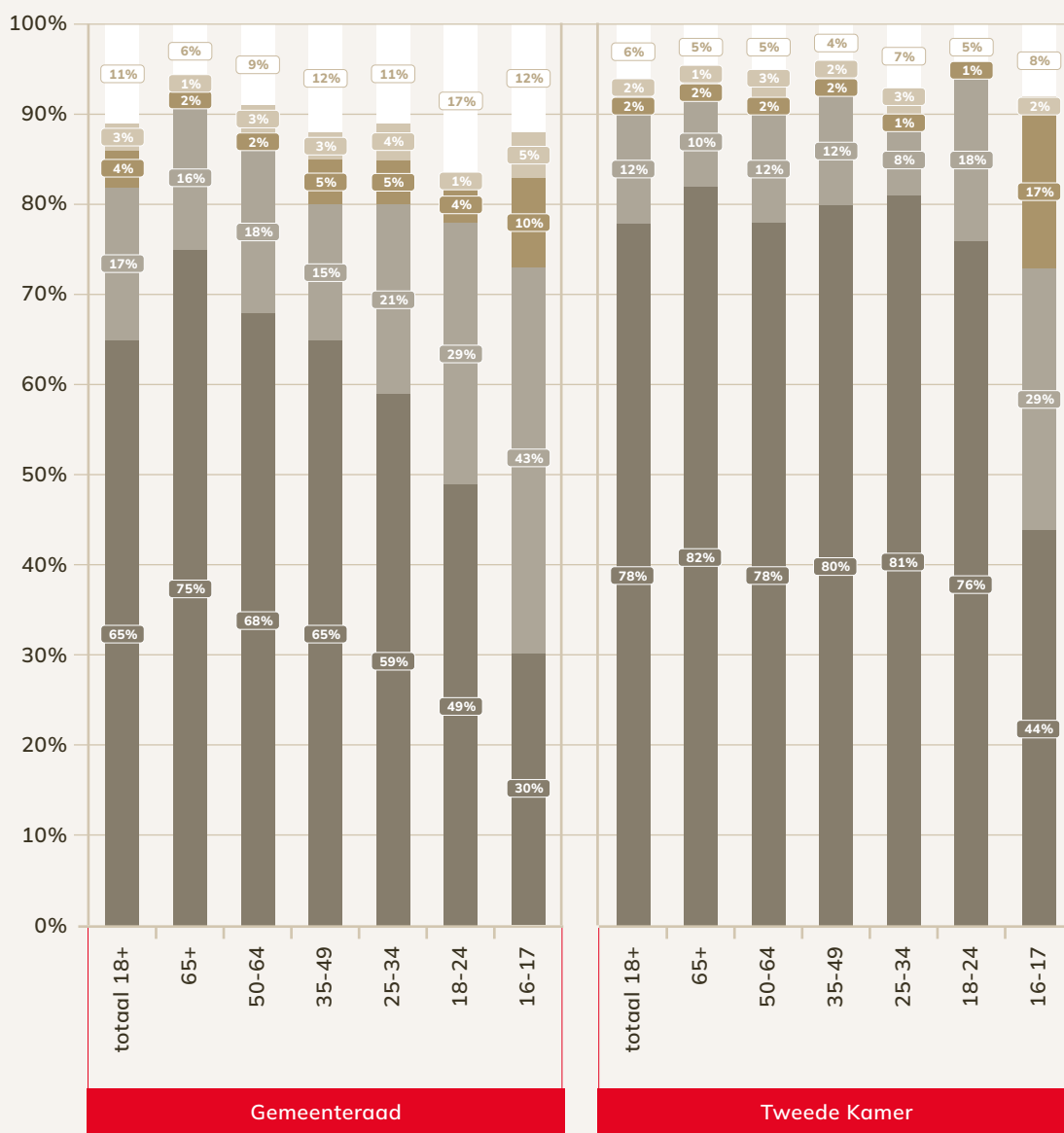
1 A mile in my shoes: Een mijl in mijn schoenen

2 safe space: veilige ruimte

BRON 4

Nu is de stemgerechtigde leeftijd 18 jaar. Stel dat je al met 16 jaar zou mogen stemmen voor de Tweede Kamerverkiezingen / Gemeenteraadsverkiezingen, wat zou je dan gaan stemmen?

Basis: n = 2.267

Ipsos I&O, ioresearch.nl, 23 februari 2022
 Bovenstaande figuur komt uit het een onderzoek naar het verlagen van de stemgerechtigde leeftijd, in opdracht van Binnenlands Bestuur.

Lees bron 2, bron 3 en bron 4.

VRAAG 31 (1 punt)

Je leidt uit bron 2 drie voorwaarden af die je kunt stellen aan zestien- en zeventienjarigen bij een verlaging van de stemgerechtigde leeftijd in Nederland. Noem deze drie voorwaarden.

VRAAG 32 (5 punten)

Uit de gegevens in bron 2, bron 3 en bron 4 kun je telkens één algemeen argument vóór en één algemeen argument tegen de verlaging van de stemgerechtigde leeftijd afleiden. Noem per bron het algemene argument vóór en het algemene argument tegen.

Neem de nummers uit onderstaande tabel over en zet daarachter je antwoord.

	Argument vóór verlaging	Argument tegen verlaging
Bron 2	2a	2b
Bron 3	3a	3b
Bron 4	4a	4b

Lees bron 5.

VRAAG 33 (1 punt)

Je aarzelt over de betrouwbaarheid van bron 5: je vindt dat er herhaaldelijk één drogreden in wordt gebruikt. Welke drogreden is dat?

- A onjuist beroep op autoriteit
- B onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema
- C overdrijven van voor- of nadelen
- D vals dilemma
- E verkeerde vergelijking
- F vertekenen van een standpunt

Lees bron 6.

VRAAG 34 (1 punt)

Je stelt vast dat een argument uit bron 5 tegen verlaging van de stemgerechtigde leeftijd kan worden ontkracht met een uitspraak uit bron 6. Citeer de zin met dit argument uit bron 5, én de zin uit bron 6 waarmee dit argument kan worden ontkracht.